

OBCHODY I MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA POŚWIĘCONE 900 ROCZNICY POWSTANIA ZAKONU CYSTERSÓW

W roku 1098 od Wcielenia Pańskiego, Robert, błogostawionej pamięci pierwszy opat klasztoru w Molesmes, który był ufundowany w diecezji Langres i niektórzy bracia tegoż klasztoru stanęli przed wielebnym Hugonem, wówczas legatem apostolskim i arcybiskupem Kościoła w Lyonie i przyrzekli poddać swoje życie pod Regułę św. Benedykta. Ażeby bez przeszkody mogli zrealizować ten zamysł, błagali legata, nalegając, by wzmocnił ich siły i wsparł swoim autorytetem. Legat z radością przychylił się do ich życzenia i wydał [przyzwolenie] ich poczynaniom w [specjalnym] liście, gdzie zapisał m. in., aby ci, którzy zdecydują się żyć według tych postanowień [...] wytrwali w swoim świętym postanowieniu [...] co potwierdził zawsze apostolskim autorytetem Stolicy Apostolskiej.

(fragment *Exordium Parvum* o początkach zakonu cystersów)

Tymi słowy w jednym z najstarszych dokumentów opisujących początki zakonu cystersów pierwsi mnisi nowej wspólnoty pragnęli udokumentować czas i warunki powstania „Nowego Klasztoru” — Cîteaux (Cistertium) i swego zakonu.

W 1998 r. od tego czasu minęło dokładnie 900 lat. Rocznicą tą, tak dla „szarych mnichów”, jak nazywano cystersów, Kościoła oraz świata nauki zajmującego się tą problematyką, stała się impulsem do zorganizowania jubileuszowych obchodów w całej Europie i w wielu innych krajach poza naszym kontynentem, gdzie przez wieki swej działalności cystersi pozostawili swój ślad.

Początek roku jubileuszowego ogłoszono w dniu 26 stycznia 1998 r., tj. w dniu, w którym obecnie Kościół czci pamięć jego założycieli, tzn. św. Roberta, św. Alberyka i św. Stefana. Przez

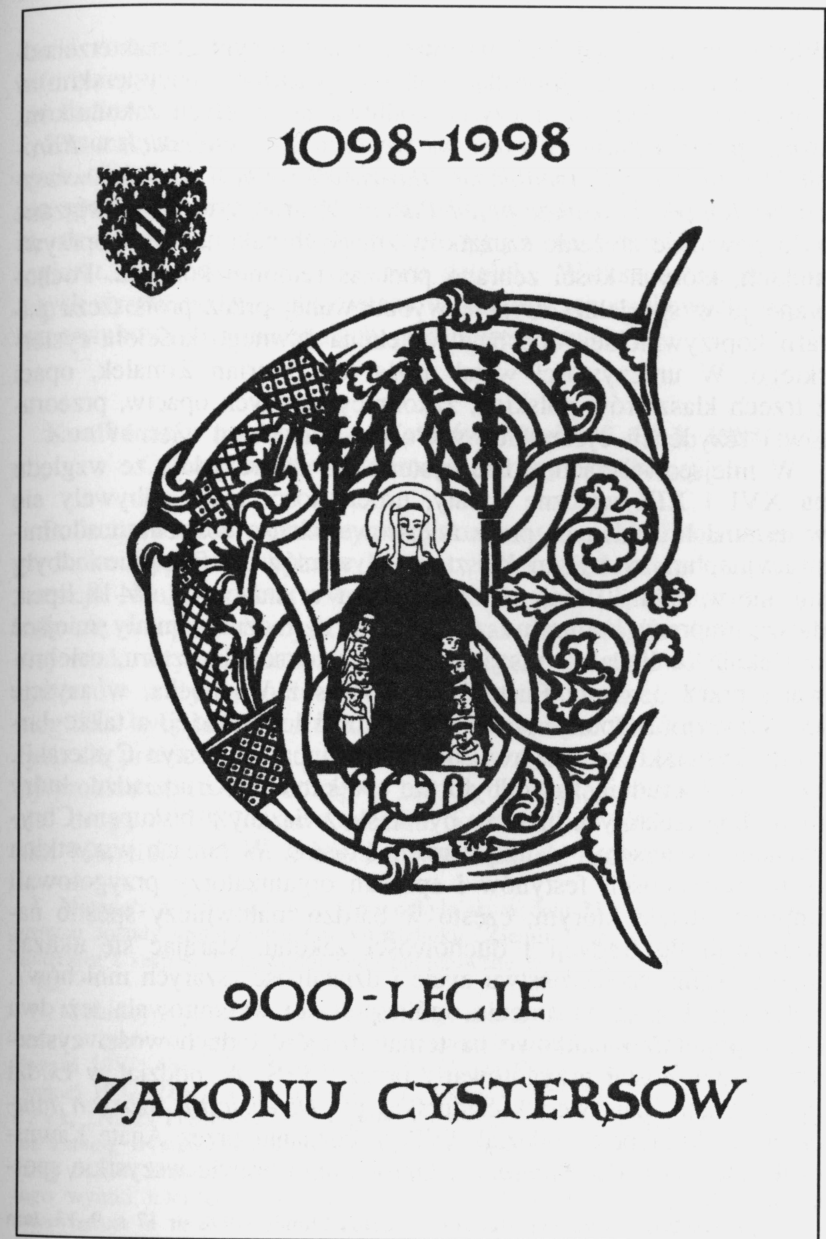
cały ten rok w różnych częściach Europy obchodzono uroczystości jubileuszowe. Uświetniały je uroczystości kościelne i konferencje naukowe, na których przedstawiciele różnych dyscyplin starali się omówić i podsumować badania nad działalnością kulturową tego zakonu. Ogólnoświatowe uroczystości rocznicowe odbyły się w dniu 21 marca 1998 r. w klasztorze w Cîteaux, pierwszym opactwie tego zakonu, zawiadywanym obecnie przez młodszą jego gałąź, tzn. zakon trapistów.

W Polsce przygotowania do obchodów tej rocznicy były prowadzone już od 1996 r. W porozumieniu i przy pełnej akceptacji Prezesa Polskiej Kongregacji Cystersów ojca opata dr Jacka Stożka i Zakonu Cystersów w Polsce, piszący te słowa opracował ramowy ogólnopolski program jej obchodów¹.

Nawiązując do tradycji zakonnej i źródeł historycznych ogólnopolską inaugurację obchodów zaplanowano na dzień 21 marca 1998 r., tj. w dzień św. Benedykta patrona mnichów, w którym to przed 900 laty pierwsi zakonnicy opuścili klasztor benedyktyński w Molesmes, tworząc swój pierwszy klasztor w Cîteaux. Odbyła się ona w najstarszym opactwie na ziemiach polskich, tj. w Wągrowcu czyli potranslokacyjnej siedzibie opactwa łekneńskiego². W pozostałych opactwach cysterskich w Polsce uroczystości takie obchodzono w dniach patronów ich kościołów. I tak m. in. w opactwie cysterskim w Wąchocku w dniu 7 czerwca, w Szczyrzczyku w dniach od 12–16 sierpnia, w Jędrzejowie — 30 sierpnia, w Krakowie–Mogile 20 września, czyli w okresie odpustu Podwyższenia Krzyża Świętego, a także w Henrykowie w dniu 1 grudnia 1998r.

¹ Zob. na ten temat m. in. J. Stożek O. Cist., *Dziewięć wieków Białych Mnichów (Cystersi 1098–1998)*, „Regina Mundi”. Biuletyn Informacyjny Polskiej Kongregacji Cystersów (dalej cyt. „Regina Mundi”) nr 16 (sierpień), Zabierzów koło Krakowa 1998 s. 11–12; zob. też A. M. Wyrwa, *Ramowy program obchodów 900-lecia zakonu cystersów w Polsce*, Poznań (mps w Archiwum OO. Cystersów w Mogile i Zespole do badań nad historią i kulturą cystersów w Polsce w IH UAM w Poznaniu).

² Dyskusje na temat najstarszego opactwa na ziemiach polskich zob. A. M. Wyrwa, *Powstanie zakonu cystersów w świetle Exordium Parvum i pierwszy klasztor tego zakonu na ziemiach polskich*, „Nasza Przeszłość” t. 90:1998 s. 5–34; na temat inauguracji obchodów 900-lecia zakonu cystersów w Wągrowcu zob. m. in. A. M. Wyrwa, *O pamięci dla dzieła cystersów. 900. rocznica powstania zakonu cystersów*, „Ziemia Wągrowiecka” 2:1998 s. 3–8; Z. Zawol, *Ogólnopolska inauguracja obchodów 900-lecia powstania zakonu cystersów*, tamże s. 67–72; br. B. Faryj O. Cist., *Obchody jubileuszowe w Wągrowcu i Bierzwniku*, „Regina Mundi” 1998 nr 16 s. 16–20.

1. Podobizna plakatu inaugurującego obchody roku jubileuszowego w Wągrowcu (21–22 III 1998). Opr. i rys. T. Świercz.

Wielkie uroczystości jubileuszowe o nieco innym charakterze odbyły się w dniu 22 listopada 1998 r. w klasztorze pocysterskim w Koprzywnicy. Była to uroczysta modlitwa za zmarłych zakonników, którzy przez dziewięć wieków we wspólnotach cysterskich w Europie i w Polsce żyli, modlili się, nawracali siebie i innych i wreszcie odchodzili, by stanąć przed Panem. Z uroczystością powiązane było powtórne złożenie szczątków zmarłych zakonników koprzywnickich, których kości zebrano podczas remontu kościoła. Pochowano je w specjalnej krypcie wybudowanej przez proboszcza parafii koprzywnickiej, obecnego opiekuna dawnego kościoła cysterskiego. W uroczystości wziął udział bp. Marian Zimałek, opaci z trzech klasztorów polskich, zakonnicy z innych opactw, przeorałów i rezydencji cysterskich w Polsce oraz liczni wierni³.

W miejscowościach, gdzie cystersi już nie rezydują ze względu na XVI i XIX-wieczne kasaty, uroczystości takie odbywały się w terminach ustalonych przez miejscowe władze kościelne i administracyjne, np. w byłym klasztorze cystersów w Pelplinie odbyły się one w dniu 30 maja, w Bierzwniku w dniach od 16–18 lipca; dalsze imprezy kulturalne związane z tą rocznicą miały miejsce w Łeknie (4 lipca — msza na miejscu lokacji klasztoru, celebrowana przez o. opata Eustachego Kocika z Wąchocka, w asyście ks. Krzysztofa Opióły, proboszcza parafii łekneńskiej, a także Jarmark Cysterski), w Wągrowcu (25–26 lipca — Festyn Cysterski). W dniu 4 grudnia zaś odbyło się spotkanie w Grudziądzu, który to według niektórych badaczy był ściśle związany z biskupem Chryścianem (cystersem) — misjonarzem Prusów. W ramach wszystkich tych uroczystości, festynów i spotkań organizatorzy przygotowali imprezy, dzięki którym, często w bardzo malowniczy sposób nawiązywali do tradycji i duchowości zakonu, starając się ukazać miejscowemu społeczeństwu życie i działalność „szarych mnichów”. Telewizja Polska na antenie ogólnopolskiej wyemitowała też dwa filmy popularno-naukowe na temat dziejów i duchowości cystersów. Jeden został przygotowany przez TV S. A. oddział w Łodzi przez Beatę Szuszwedę-Sadurską, pt. *Dziedzictwo szarych mnichów*, a drugi przez oddział TVP w Poznaniu przez Agatę Ławniczak, pt. *Cysterskie namioty*⁴. Oprócz tego prawie wszystkie spot-

³ Sprawozdanie z uroczystości zob. „Regina Mundi” 1998 nr 17 s. 9–13, tam też inne materiały na temat obchodów.

⁴ Przygotowany został też kilkunastominutowy film o szlaku cysterskim w Wielkopolsce nakręcony przez Agencję Artystyczną AS przez Andrzeja i Jerzego Sobczaków (emisja w TVP III Poznań).

kania zostały odnotowane w lokalnych telewizyjnych programach informacyjnych. Dużo miejsca poświęciły im też lokalne rozgłośnie radiowe i prasa.

Znaczącymi wydarzeniami prawie we wszystkich ze wspomnianych ośrodków były jednodniowe sesje naukowe. Zaproszeni na nie specjaliści różnych dyscyplin naukowych starali się ukazać m. in. dzieje danego klasztoru i jego wpływ na dorobek kulturowy regionu, w którym dane opactwo działało. Większość materiałów z tych dysput będzie publikowana w periodykach naukowych, popularnonaukowych i materiałach pokonferencyjnych⁵.

Konferencja naukowa — Kraków–Mogiła 5–10 X 1998 r. *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej*

Podsumowaniem naukowych dyskusji w ramach Jubileuszowego Roku Cystersów była w Polsce wielka Międzynarodowa Konferencja Naukowa, która w dniach od 5. do 10. października odbyła się w opactwie cysterskim w Krakowie–Mogile. Zebrani na niej naukowcy dyskutowali na temat życia, działalności i wkładu cystersów w życie społeczeństwa Europy Środkowej. Konferencja mogilska była już czwartym z kolei spotkaniem badaczy zajmujących się problematyką cysterską. Pierwsza konferencja poświęcona tej problematyce odbyła się w 1985 r. w Błażewku koło Poznania, druga w 1987 r. w Gnieźnie, a trzecia w 1993 r. w Poznaniu. Materiały z tych konferencji ukazały się drukiem⁶.

⁵ Materiały z sesji naukowej, która odbyła się w dniu 21 marca 1998 r. w Wągrowcu zostały opublikowane w kwartalniku „Ziemia Wągrowiecka” z. 2:1998; materiały z sesji w Bierzwniku będą publikowane w: „Zeszyty Bierzwnickie” nr 4 itd.

⁶ Materiały z poszczególnych konferencji ukazały się drukiem: *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1987; *Cystersi w kulturze średniowiecznej Europy*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1992; *Dzieje i kultura polskich cystersów do XVIII w.*, red. J. Strzelczyk, „Nasza Przeszłość” t. 83:1994; pokłosiem konferencji gnieźnieńskiej jest też katalog wystawy, która towarzyszyła jej obradom — *Cystersi w średniowiecznej Polsce. Kultura i sztuka. Katalog wystawy*, Poznań–Warszawa 1991; oprócz tego wyniki interdyscyplinarnych badań prowadzonych przez Zespół cysterski i nawiązane w czasie poszczególnych konferencji kontakty z badaczami z różnych ośrodków naukowych w kraju zaowocowały przygotowaniem opracowania — *Monasticon Cisterciense Poloniae*, red. A. M. Wyrwa, J. Strzelczyk, K. Kaczmarek, t. 1–2, Poznań (w druku 1999) oraz innych opracowań i monografii klasztorów.

Konferencja w Mogile, podobnie jak trzy poprzednie, została zorganizowana przez Zespół do badań nad historią i kulturą cystersów w Polsce działający przy Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Obok Zespołu cysterskiego głównymi organizatorami IV konferencji cysterskiej był zakon cystersów w Polsce i Fundacja *Clara Tumba*⁷. Zaproszenia i teczki na konferencyjne zostały wydrukowane gratisowo przez Agencję Reklamową *ad rem* z Poznania, ul. Słoneczna 59. Honorowy patronat nad obradami przyjął ojciec opat dr Jacek Stożek, Prezes Polskiej Kongregacji Cystersów.

W obradach wzięli udział świeccy i duchowni przedstawiciele różnych dyscyplin naukowych — historycy, historycy architektury, historycy sztuki, muzykolodzy, etnologowie, archeolodzy, specjaliści z zakresu nauk fizyko-chemicznych — z różnych ośrodków naukowych w kraju i z zagranicy. Spośród gości zagranicznych referaty wygłosili naukowcy z Niemiec, Czech i USA. W programie było przewidziane też wystąpienie ojca Alberyka Alermata z opactwa Hauterive w Szwajcarii. Ojciec Altermat nie mógł jednak przybyć na obrady w Mogile. Przewiduje się publikację jego referatu w materiałach z konferencji.

⁷ Za pomoc w przygotowaniach sesji organizatorzy serdeczne podziękowania składają ojcu opatowi, Prezesowi Polskiej Kongregacji Cystersów dr J. Stożkowi, ojcu przeorowi opactwa mogińskiego F. Ferensztajnowi, prof. dr hab. J. Strzelczykowi, kierownikowi zespołu cysterskiego oraz ojcom i braciom z klasztoru mogińskiego.

Konferencja była finansowana przez opactwo cystersów w Mogile, Rektora Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Historii UAM w Poznaniu oraz Fundację *Clara Tumba* z siedzibą w Zabierzowie koło Krakowa.

W trakcie objazdów naukowych, gości i uczestników sesji podejmowały klasztory cysterskie w Jędrzejowie, Wąchocku, Szczyrzycu i rezydencja w Czarnej Górze.

Program sesji i obchody roku jubileuszowego zostały opracowane przez autora niniejszego sprawozdania, przy współpracy o. opata dra J. Stożka i o. H. Leszczyńskiego z opactwa w Mogile. W przygotowaniu i pracach organizacyjnych sesji ze strony Zespołu cysterskiego brali udział: dr K. Kaczmarek, dr J. Dobosz, dr. Z. Górczak, mgr P. Namioła, mgr K. Ratajczak, K. Ratajczak, M. Murlewska, A. Zelek; z opactwa w Mogile: o. H. Leszczyński, o. P. Chojnacki, o. B. Żółtek, o. J. Kołodziej oraz bracia M. Kawa, B. Faryj, I. Siwek, A. Marcinek, W. Woźnica oraz o. H. Jędrzejowski i nowicjusze z opactwa w Szczyrzycu.

Plakat okolicznościowy na konferencję został przygotowany przez T. Świercz.

Zaproszenia i teczki konferencyjne zostały wydrukowane gratisowo przez Agencję Reklamową *ad rem* z Poznania, ul. Słoneczna 59; okolicznościowe listowniki z rysunkami T. Świercz przygotował klasztor w Mogile — o. H. Leszczyński; uczestnicy otrzymali również inne, związane z jubileuszem, gadżety.

Obrady w dniu 5. października, o godz. 9⁰⁰ rozpoczęto uroczystą konwentualną mszą św. w bazylice pw. Krzyża Świętego w Mogile, celebrowaną przez ojca opata dra Jacka Stożka w asyście ojca opata Edwarda Stradomskiego z klasztoru w Mogile, Jędrzejowie, cystersów z klasztoru mogińskiego, cystersów i uczniów z Kolegium św. Bernarda z przeoratu na Szklanych Domach w Krakowie Nowej Hucie, ojców i braci z opactwa w Mogile, Jędrzejowie, Szczyrzycu, Henrykowie, księży diecezjalnych, w tym m. in. duszpasterza parafii poklasztornej w Wągrowcu, będącego kustoszem potranslokacyjnej siedziby najstarszego opactwa tego zakonu na ziemiach polskich, uczestników konferencji oraz polskich i zagranicznych gości, którzy przybyli na mogińskie spotkania, w tym m. in. wieloosobowa grupa badaczy prowadzących badania nad klasztorem w Chorin (Niemcy).

Uroczystego otwarcia obrad dokonali o. opat dr Jacek Stożek, a następnie prof. dr hab. Jerzy Strzelczyk, kierownik Zespołu do badań nad historią i kulturą cystersów w Polsce. Obrady w tym dniu odbywały się w przepięknej sali klasztoru mogińskiego pw. św. Bernarda.

Referat inauguracyjny pt. *Zakon cystersów w rozwoju monastycyzmu w Europie Środkowej* wygłosił jeden z najznakomitszych znawców monastycyzmu europejskiego prof. dr hab. Jerzy Kłoczowski (Lublin), który w syntetycznej formie omówił procesy i zjawiska kształtujące oblicze cystersów środkowoeuropejskich, zwracając m. in. uwagę na wielką różnorodność regionalną działań w zakonie „szarych mnichów” oraz ich związki z innymi typami zakonów na omawianym obszarze. Prof. dr hab. o. Marian Kanior OSB (Tyniec) przedstawił referat na temat *Zakonu cysterek i rozwoju jego sieci klasztornej w Europie Środkowej*, uwzględniając sieć klasztorną tej obserwacji na terenie Czech, Niemiec, Polski i Węgier. Następny referat wygłosił prof. dr hab. Zygmunt Świechowski (Warszawa), który omówił zagadnienia związane z *Architekturą i sztuką cystersów w Europie Środkowej do końca XIII w.*

W dalszej części pierwszego dnia obrad, którego tematem przewodnim były dzieje i kultura cystersów w Europie Środkowej (ku syntezie) uczestnicy usłyszeli referat o. Denisa Farkasfaly O. Cist z opactwa cysterskiego w Our Lady of Dallas (USA) na temat *Bernard's Concept of the Spiritual Life*. W zastępstwie o. Farkasfaly referat został odczytany w języku polskim przez o. Piotra Chojnackiego z klasztoru w Mogile. W dalszej kolejności referaty

wyłosili: dr hab. Marek Derwich (Wrocław) — *Cystersi polscy w świetle Secundum Registrum Monasteriorum Ordinis Cisterciensis z 1354–1355 r.*, prof. dr hab. Henryk Gapski (Lublin) — *Klasztory cysterskie w Europie Środkowowschodniej w czasach nowożytnych (XVI–XVIII w.)*, dr Piotr P. Gach (Lublin) — *Cystersi w Europie Środkowo–Wschodniej w latach 1770–1914*, dr Zbigniew Piłat (Lublin) — *Wokół działalności misyjnej cystersów na Rusi*. Wystąpieniem, które kończyło pierwszy dzień obrad był referat prof. dr hab. Zbigniewa Wielgosza (Poznań) na temat *Środowiska uczonych poznańskich i ich wkładu do badań nad cystersami w Polsce*.

Przedstawione wystąpienia w syntetycznej formie ukazały kolejne etapy kształtowania się sieci klasztornej cystersów w Europie Środkowej, jej charakter oraz etapy przemian od średniowiecza do czasów współczesnych (do 1914 r.).

Na zakończenie pierwszego dnia obrad odbyło się kameralne spotkanie z Prezesem Polskiej Kongregacji Cystersów o. opatem dr Jackiem Stożkiem i zakonnikami klasztorów cysterskich w Polsce. W czasie tego spotkania ojciec opat przedstawił uczestnikom konferencji aktualne problemy związane z realizacją zasad życia w zakonie cystersów w świetle postanowień soboru watykańskiego II, odpowiadał też na liczne pytania gości i uczestników konferencji dotyczące różnych aspektów życia w klasztorze, organizacji Polskiej Kongregacji Cystersów itp.

Od drugiego dnia obrady odbywały się w sali „Światło Życie”. Szeroko zarysowana problematyka polska spowodowała, że poszczególne wystąpienia zostały pogrupowane w bloki tematyczne, w ramach których omawiano kolejno dzieje i przemiany kulturowe na terenach poszczególnych dzielnic Polski, tj. Pomorza Zachodniego, w tym Nowej Marchii, Pomorza Gdańskiego, Śląska, Małopolski i Kujaw. W następnych blokach przedstawiono wybrane kwestie dotyczące klasztorów fundowanych na terenie Czech i Niemiec, a potem sprawy związane z muzyką w zakonie cystersów. W dalszej kolejności analizowano zagadnienia ukazujące odbicie obrazu cystersów w oczach społeczeństwa oraz sprawy związane ze współczesną organizacją zakonu.

W dniu 6. października problematyka obrad dotyczyła kwestii związanych z dziejami cystersów na Pomorzu; w sesji przedpołudniowej omawiano zagadnienia związane z Pomorzem Zachodnim i Nową Marchią, a w popołudniowej z Pomorzem Gdańskim.

ih

CYSTERSI W SPOŁECZEŃSTWIE EUROPY ŚRODKOWEJ

**Międzynarodowe sympozjum naukowe
z okazji 900 rocznicy powstania klasztoru w Cîteaux**

ih

Poznań – Kraków Mogiła 5-10 października 1998 r.
Klasztor OO. Cystersów w Krakowie Mogile

Wśród zagadnień związanych z problematyką Pomorza Zachodniego i Nowej Marchii referaty wygłosili: Dr Eugeniusz Cnotliwy (Szczecin) — *Osadnictwo ziemi pyrzyckiej przed i na początku działalności cystersów kolbackich w świetle nowszych badań archeologicznych*. Prof. dr hab. Barbara Popielas-Szultka (Stupsk) omówiła *Wielką własność ziemską cysterek szczecińskich*, mgr Krzysztof Guzikowski (Szczecin) — *Rycerstwo wobec konwentów cysterskich na Pomorzu Zachodnim*. W ramach tej serii referatów obszerny cykl wystąpień poświęcono klasztorowi cysterskiemu w Bierzwniku (d. woj. gorzowskie, obecne woj. lubuskie); od 1992 r. prowadzi się tam interdyscyplinarne badania archeologiczno-architektoniczne. W wystąpieniach ukazano najnowsze wyniki badań nad tym obiektem. Dr Barbara Stolpiak, kierownik badań (Poznań), omówiła *Średniowieczny plac budowy opactwa cysterskiego w Bierzwniku* [ukazując jego] *rekonstrukcję w oparciu o badania wykopaliskowe*, mgr Teresa Świercz (Poznań) — *Tradycję i nowatorstwo założenia cysterskiego w Bierzwniku*. Mgr Zofia Krzymuska-Fafius (Szczecin) poświęciła uwagę *Wyposażeniu opactwa w Bierzwniku*, a dr hab. Maria Poksińska (Toruń) *Polichromii na podłożu ceramicznym w architekturze zespołu klasztorowego w Bierzwniku*.

Pomorza Gdańskiego i Prus dotyczyły referaty wygłoszone przez: prof. dr hab. Jana Powierskiego (Gdańsk) na temat *Aspektów terytorialnych misji cysterskiej w Prusach*, dra Dariusza A. Dekkańskiego (Gdańsk) na temat *Cystersów i dominikanów w Prusach*, [gdzie analizował] *działania misyjne zakonów w latach trzydziestych XIII wieku*, [starając się odpowiedzieć na pytanie, czy była to] *rywalizacja czy współpraca?*. Dr Klemens Bruski (Gdańsk) swój referat poświęcił *Klasztorowi pelplińskiemu* [i jego związkom] *z Zakonem Krzyżackim*. Prof. dr hab. Jarosław Wenta (Toruń) omówił sprawy związane z *Soborem w Konstancji i pelplińskiej modlitwy za dusze wielkich mistrzów zakonu krzyżackiego*. Dr Piotr Oliński (Toruń) podjął temat dotyczący *Rycerza Jana z Wittenberga* [jako] *konwersa w Pelplinie*, a dr A. Piwek (Gdańsk) scharakteryzował *Dekoracje malarskie północnej części transeptu kościoła pocysterskiego w Oliwie*.

W trzecim dniu obrad problematyka wykładów związana był z różnymi problemami dziejów i działalności kulturalnej cystersów na Śląsku (sesja przedpołudniowa) i w Małopolsce (sesja popołudniowa). Odnośnie do klasztorów śląskich prof. dr hab. Róścisław Żerelik (Wrocław) omówił *Średniowieczne archiwalia cy-*

3. Fragment zachodniego skrzydła klasztoru mogińskiego w dniu otwarcia obrad konferencji. Fot. A. M. Wyrwa.

sterskie na Śląsku, prof. dr hab. Andrzej Wałkowski (Zielona Góra) przedstawił *Badania nad działalnością biblioteczną skryptorium lubiąskiego i henrykowskiego do końca XIII wieku*, prof. dr hab. Kazimierz Bobowski (Wrocław) *Bibliotekę klasztoru cystersów w Henrykowie w okresie średniowiecza*, dr Roman Stelmach (Wrocław) *Dokumenty i listy opatów cysterskich na Śląsku — tematyka i stan zachowania*, mgr Norbert Mika (Katowice) *Początki fundacji cysterskiej w Woszczycach–Rudach*, mgr Marek Wójcik (Wrocław) *Pieczenie cystersów rudzkich*. Podsumowaniem tej części obrad był referat prof. dr hab. Antoniego Barciaka (Katowice) na temat *Roli cystersów na Górnym Śląsku w średniowieczu*.

Po tej części, wystąpienia dotyczyły zagadnień z zakresu badań archeologicznych i historii sztuki. Prof. dr hab. Leszek Kajzer, mgr Janusz Pietrzak i mgr Aleksander Andrzejewski (Łódź) przygotowali referat na temat badań archeologicznych prowadzonych przez nich w *Rudach i Jemielnicy [...] na Górnym Śląsku*. Dr Jacek Witkowski, Dr Romuald Kaczmarek (Wrocław) omówili *Mecenat artystyczny opatki trzebnickiej Zofii Anny Korycińskiej*, a mgr Przemysław Wiszewski (Wrocław) starał się ukazać rolę i pozycję [...] *cysterek trzebnickich w społeczeństwie średniowiecznego Śląska*.

W sesji popołudniowej czas poświęcono klasztorom z terenu Małopolski. Referaty związane z tym regionem wygłosili kolejno: dr Jerzy Augustyniak (Łódź), który mówił na temat *Rozwoju przetrzennego cysterskiego założenia klasztornego w Sulejowie do końca XVI w. w świetle badań archeologicznych*, dr Krystyna Białoskórska (Warszawa) przedstawiła referat na temat *Imago leonis. Drewniane rzeźby lwów w XIII w. z opactw cysterskich w Koprzywnicy i Sulejowie. Funkcja i treści ideowe*. Mgr Beata Kwiatkowska–Kopka (Kraków) omówiła *Rezultaty badań archeologiczno–architektonicznych nad klasztorem cysterskim w Jędrzejowie*.

W trzecim dniu obrad w sesji przedpołudniowej kontynuowano problematykę klasztorów małopolskich, a następnie Kujaw. Na temat klasztorów małopolskich referaty wygłosili: dr Robert Kunkel (Warszawa) — *Dormitoria małopolskich klasztorów cysterskich, o. Augustyn Chalcarz O. Cist. (Jędrzejów) — XIX–wieczna supresja klasztoru cystersów w Jędrzejowie*, mgr Marcin Szyma (Kraków) — *Treści ideowe architektury opactwa mogińskiego w pierwszej fazie jego budowy*, dr inż. arch. Tomasz Wieja (Kraków) — *Modernizm a działalność konserwatorska architekta Franciszka Maczyńskiego w latach 1905–1919 na terenie Opactwa Cystersów w*

Mogile i dr Marian Kornecki (Kraków) — *Kościół pw. św. Bartłomieja w Krakowie–Mogile. Dzieje i konserwacja obiektu*. Na temat kujawskiego klasztoru Byszewie referat wygłosił dr Dariusz Karczewski (Bydgoszcz). Mówił on o *Tradycji fundacyjnej klasztoru cystersów w Byszewie–Koronowie*.

Popołudniowe obrady obejmowały cztery bloki tematyczne. W pierwszym omawiano klasztory na terenie Czech. Wygłosili je: Ph. Dr. Katerina Charvátová (Praga), *Evropský rozměr času v českých cisterckých klášterach* (Kalendarium z 1233 r.), Ph Dr Petr Sommer (Praga), *Rekonstrukce středověké podoby cisterciáckého opatství v Klášterě Hradiště nad Jizerou*, Ph Dr Jiří Kuthan (Praga) przedstawił sprawy związane z klasztorami cysterskimi w Europie Środkowej jako nekropoliami władców. Prof. dr. Franz Machilek (Bamberg) wygłosił zaś referat na temat *Wohltäterverzeichnis des 18 Jahrhunderts aus Kloster Langheim*. W drugim bloku sesji popołudniowej omawiano działania muzyczne cystersów. Wygłoszono dwa referaty. Dr Tadeusz Maciejewski (Warszawa) mówił na temat *Rekopisów muzycznych po kapeli klasztoru cystersów w Mogile*, a mgr Jolanta Byczkowska–Sztaba (Warszawa) przedstawiła nieznaną wersję przekazu *Wersetu allelujatyicznego „Maria Mater Christi” ze zbioru cysterskiego w Krzeszowie*. W dalszej części obrad dr Krzysztof Bracha (Kielce) w kontekście dotychczasowych badań przedstawił swoje ustalenia na temat *Katalogu Magii brata Rudolfa*, a prof. dr hab. Marek Cetwiński (Częstochowa) w oparciu o analizę Księgi Henrykowskiej omówił zagadnienia związane z obrazem *Klasztoru w oczach sąsiadów [...]*. Obrady trzeciego dnia i pierwszej części konferencji zakończył referat o. Patryka A. Kaisera O. Cist (Mogiła) na temat: *Cystersi dzisiaj. Panorama wielości i różnorodności cysterskich Kongregacji*, w którym przeanalizował podobieństwa i różnice współczesnych Kongregacji cysterskich na świecie. Po każdej sesji w ramach poszczególnych bloków tematycznych odbywała się ożywiona dyskusja, która w większości wypadków stanowiła nowe źródło inspiracji do dalszych badań.

Nie wszystkie planowane referaty zostały jednak wygłoszone w czasie obrad. Z różnych względów na obrady nie przybyli m. in. prof. dr hab. Teresa Dunin–Wąsowicz (Warszawa), która zapowiedziała wystąpienie na temat *Patrociniiów najstarszych klasztorów cysterskich w Polsce*, mgr Tadeusz Łaszkiwicz (Poznań), który miał zreferować badania archeologiczno–architektoniczne prowadzone w latach 1996–1998 w *Opactwie cystersów w Bledzewie, woj.*

gorzowskie [...] oraz dr hab. arch. Ewa Łużyniecka (Wrocław), która zamierzała wygłosić referat na temat *Perspektywy badawcze architektury średniowiecznych klasztorów cysterskich, zwłaszcza filii lubiąskich*, a prof. dr hab. Jerzy Rozpędowski (Wrocław) o *Budowlano-artystycznym warsztacie lubiąsko-trzebnickim*, zaś prof. dr hab. Wojciech Łysiak (Poznań) miał mówić o micie *Procesu o czary przeoryszy z Marianowa Sydonii von Borcke [...]*, a dr Anna Póbobóg-Lenartowicz (Opole) o *Działalności charytatywnej klasztorów cysterskich na Śląsku w okresie średniowiecza*. Ze względu na ograniczenia czasowe, referatów nie wygłosili też organizatorzy konferencji ze środowiska poznańskiego. Zamiarem organizatorów jest jednak wydanie wszystkich referatów drukiem (tak przedstawionych na konferencji, jak i tych, których nie wygłoszono). Ukazą się one w zbiorze materiałów z obrad pt. *Cystersi w społeczeństwie Europy Środkowej*.

Obradom towarzyszyły trzy okolicznościowe wystawy. Jedna, prezentowana w sali św. Bernarda, była poświęcona opactwom cysterskim na Śląsku. Przygotowała ją dr hab. arch. Ewa Łużyniecka. Na drugiej zostały wystawione najcenniejsze dokumenty i zabytki sztuki z klasztoru mogińskiego. Została ona przygotowana przez brata Alberta Marcinka i A. M. Wyrwę przy współpracy o. Bonawentury Żółtka. Trzecią była wystawa posterowa przygotowana przez Piotra Namiotę i A. M. Wyrwę. Zaprezentowano na niej fotogramy z obchodów 900-lecia zakonu, które odbyły się w Wągrowcu (21–22 marca), Łeknie (4 lipca), Wągrowcu (26–27 lipca) i w Mogile (20 września).

W przerwach między obradami uczestnicy sesji mieli też możliwość dokładnego zwiedzenia kościoła i klasztoru w Mogile, w tym słynnej biblioteki klasztornej opactwa.

W kolejnych dniach, tj. 9 i 10 października zorganizowano dwa objazdy naukowe po wybranych klasztorach Małopolski. W pierwszym dniu uczestnicy konferencji odwiedzili klasztory w Jędrzejowie, Wąchocku i przeorat w Krakowie Nowej Hucie na Osiedlu Szklane Domy, gdzie uczestniczyli w uroczystościach ku czci bł. Mistrza Wincentego zwanego Kadłubkiem, patrona tego klasztoru. Klasztor na Osiedlu Szklane Domy w Nowej Hucie jest najmłodszą fundacją cysterską na ziemiach polskich. Jego budowa była prowadzona od 1978 r. Zakończono ją w 1995 r. konsekracją kościoła.

W dniu 10 października uczestnicy konferencji odwiedzili Ludźmierz, pierwotną siedzibę opactwa szczyrzyckiego, rezydencję kla-

sztoru mogińskiego w Czarnej Górze, gdzie cystersi mogińscy prowadzą parafię pw. Przemienienia Pańskiego, Trybsz i opactwo cysterskie w Szczyrzycu, gdzie zwiedzano kościół i muzeum klasztorne oraz dokonano podsumowania całotygodniowych obrad. Na posiedzeniu kończącym konferencję uczestnicy spotkania wystosowali list gratulacyjny do Jego Świątobliwości papieża Jana Pawła II z okazji dwudziestej rocznicy Jego pontyfikatu.

Przewodnikiem po południowej części małopolskiego szlaku cysterskiego była przygotowana w tym celu publikacja pod red. Hugo Leszczyńskiego O. Cist., pt. *900 lat cystersów. Szlakiem cystersów. Małopolska-południe. Przewodnik* (Kraków Mogiła 1998). Autorami przewodnika są o. Jacek Stożek, o. Iwo Kołodziejczyk i o. Hugo Leszczyński.

Konferencja mogińska, mimo wieloletnich badań nad problematyką cysterską, która koncentrowała się dotychczas przede wszystkim nad różnymi aspektami życia i działalności cystersów w średniowieczu, wyszła wreszcie poza ten okres, obejmując dzieje zakonu aż do XIX i XX w. Szczególnie ten ostatni aspekt zasługuje na podkreślenie, albowiem stanowił on dotychczas jakby białą plamę w naszej historiografii. Na podkreślenie zasługuje też interdyscyplinarny charakter poruszanych tematów. Takie podejście do problematyki cysterskiej (co wskazane jest też dla innych zakonów) gwarantuje wszechstronniejsze rozpoznanie wielu tylko sygnalizowanych dotychczas kwestii, szczególnie jeśli chodzi m. in. o sprawy osadnictwa przed fundacjami poszczególnych klasztorów i ich późniejszy rozwój po lokacji i okrzepnięciu opactwa. Wykorzystanie doświadczeń specjalistów z innych dziedzin pozwalają także na bliższe poznanie m. in. technik wykorzystywanych w polichromowaniu wnętrz kościelnych, bliższe rozpoznanie charakteru, kolejnych faz budowy i rozplanowania nie istniejących obiektów pocyterskich itp.

W kontekście referatów wygłoszonych na konferencji mogińskiej i związanych z nimi dyskusji postulować należy, aby dalszymi szczegółowymi badaniami, obok badań *sensu stricto* historycznych, archeologicznych itd., szerzej objęto tematykę z zakresu muzyki, duchowości, życia codziennego zakonników w różnych okresach. Na nowo też trzeba spojrzeć na działalność gospodarczą „szarych mnichów”, szukając m. in. odpowiedzi na pytanie o relację gospodarki cysterskiej do gospodarki osób świeckich i duchowieństwa diecezjalnego, aby wreszcie konkretnymi argumentami podbudo-

wać sygnalizowany przez wielu badaczy i widoczny w kontekście dotychczasowych badań brak większej rozbieżności między cystersami a otaczającym ich światem itp. Zdając sobie sprawę z dalszych potrzeb badawczych, jednoznacznie należy stwierdzić, że konferencja mogilska, stymulowana jubileuszowym charakterem spotkania cystersologów, wniosła kolejny bardzo wielki zasób materiałów do wiedzy o tym zakonie.

Materiały pokonferencyjne, które zostaną opublikowane w tzw. „IV tomie cysterskim” będą stanowiły ważne dopełnienie informacji zawartych w opracowaniu pt. *Monasticon Cisterciense Poloniae*. Dodać też należy, że specjalnie na 900-lecie zakonu, dzięki Polskiej Kongregacji Cystersów, przy wsparciu Fundacji *Clara Tumba* opublikowano bardzo ważne wydawnictwo źródłowe dotyczące najnowszych dziejów zakonu, pt. *Cystersi ku odnowie. Polska Kongregacja Cystersów. Deklaracja kapituły Generalnej zakonu o głównych elementach współczesnego życia cysterskiego. Konstytucje zakonu cystersów. Konstytucje Polskiej Kongregacji Cystersów pw. NMP Królowej Świata* (Kraków–Mogiła–Zabierzów 1998). W wydawnictwie tym zostały zawarte wszystkie podstawowe dokumenty, w oparciu o które toczy się dziś życie zakonne cystersów.

Konferencja mogilska, jak i wspomniane wydawnictwa, stanowią ważny wkład nauki polskiej w rozpoznanie dorobku kulturowego zakonu, który jak żaden inny pozostawił po sobie świadectwa będące odzwierciedleniem ogólnych przemian kulturowych w Europie, w tym Europie Środkowej i na ziemiach polskich. Konferencja ta, obok refleksji naukowych, wielu uczestnikom dała też możliwość niepowtarzalnych dodatkowych przeżyć. Przez kilka dni bowiem mogli oni (niekiedy po raz pierwszy) obcować z wielowiekową, nieprzerwaną tradycją miejsca, gdzie obrady się odbywały, a przede wszystkim obserwować i pośrednio uczestniczyć w normalnym życiu zakonnym żywego klasztoru.